

Рецензії

Тетяна Вірченко

Творчість Лесі Українки у світлі концепції нон-фініто

Вісич Олександра. Естетика нон-фініто у творчості Лесі Українки : монографія / Олександра Вісич. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2014. – 196 с.

Серед літературознавців, залюблених у творчість Лесі Українки, відомо, що поява наукової розвідки в колі волинських чи ялтинських дослідників варта уваги. Окрім ґрунтовності теоретичної бази, продуманої методики дослідження, адекватного інструментарію, відчутне надзвичайно поважне ставлення до Лесиного слова, неймовірне внутрішнє чуття авторського задуму, коли важко народитися сумніву щодо запропонованих інтерпретацій.

Уже рік як побачила світ монографія Олександри Андріївни Вісич «Естетика нон-фініто у творчості Лесі Українки». Проте через проблеми з книгорозповсюдженням вузькоспеціалізованої літератури можливість ознайомитися з новою лесезнавчою розвідкою виникла тільки нещодавно.

Геніальність Лесі Українки, її мислення, що випереджало добу, сила духу будуть завжди цікавити вчених. Кожна наступна доба, здобутки теоретиків щодо інструментарію для потрактування/розкодування творів художньої літератури вимагатимуть щораз нового прочитання творів. Наразі обрано «дослідницьку оптику нон-фініто», яка попри свою неоднозначність (маємо трактування її і як художнього прийому, і як естетичної теорії) дає змогу зрозуміти мислення автора, коли «канон неспроможний задовольнити концептуально-естетичні потреби, а нової форми ще не існує». Важливо те, що дослідниця з розумінням підійшла до теоретичного здобутку попередників і скрупульозно уточнювала поняття «незавершеність», «незакінченість», «відкритість», «нон-фініто».

Книжка складається з чотирьох взаємоузгоджених розділів, кожен з яких виконує потужне завдання: висвітлення концепції нон-фініто, розкриття таємниць творчої лабораторії письменниці, де аналітичному аналізу підлягали і рукописи Лесі Українки, і незакінчені твори, а також драматична поема «У пущі», окремий розділ присвячений багаторівневому аналізу фантастичної драми

«Осінь казка», решту драматургічного доробку Лесі Українки простудійовано в 4 розділі. Такий розподіл дослідницької уваги відповідає класичному розвиткові сюжету: зав'язка, розвиток подій, кульмінація, розв'язка.

Імпонує те, що Олександра Андріївна не розпорошує свою увагу серед безлічі науковців і праць, присвячених спадщині Лесі Українка. Її робота – своєрідне продовження тих проблем, окреслених Ганною Гаджиловою, Тетяною Мейзерською, Ларисою Мірошниченко, Сергієм Михидою, Марією Моклицею, які не були предметом їхнього спеціального вивчення.

Якщо асоціювати перший розділ із зав'язкою, то головним має стати формулювання чіткої дефініції «нон-фініто», що й успішно зроблене дослідницею: «“Нон-фініто” – це психологічна та естетична потреба митця уникати кінця, що закладена самою культурою, почала концептуально оформлюватися в епоху романтизму і продовжує до сьогоднішнього дня. Найпродуктивніший вияв нон-фініто втілюється за рахунок модифікації жанрової системи, коли сталі конструкції деформуються, підкорюючись натиску художньої уяви та нового розуміння світу».

Під час текстуального оформлення наступного сюжетного елемента для О. Вісич важливо встановити, коли Леся Українка бралася за письмо. Унаслідок цього народилася оригінальна парадигма написання твору: «задум, студійний етап (збирання / накопичування матеріалу), етап “забування”, інтенсивне писання (“атака” образів), період “вилежування”, період “викінчування”, етап редагування». Кожний із цих етапів дослідницею ретельно охарактеризований. Стрункість запропонованої парадигми дає змогу усвідомити механізм «вироблення індивідуального драматичного формату».

У цьому розділі унаочнюється, наскільки важливо усвідомлювати механізм функціонування художнього твору єдиним цілим – при цьому Олександра Вісич демонструє увагу до потенціалу кожного структурного елемента в аспекті естетики «нон-фініто». Так, аналіз характеру Річарда Айрона «У пущі» проілюстрував одну з можливостей «художнього осмислення природи незавершеного».

Своєрідна кульмінація монографії – розлогий аналіз «Осінь казки» крізь призму обраної концепції, під час якого застосовано запропоновану модель парадигми написання твору. На цьому етапі Олександра Андріївна проявляє наукову спостережливість, увагу до кожного факту: прагнення письменниці розширити кількість героїв

твору, посилити «комунікативний контакт Принцеси з бунтівниками» тощо.

Літературознавець слушно констатує ознаки і закритої, і відкритої драми в п'єсах Лесі Українки. Так, щодо «Кассандри» зауважено використання тейхоскопії, уникання масових сцен, «уніфіковану високу мову персонажів», проговорений трагічний конфлікт – ознаки закритої драми; наявність додаткових сюжетних ліній, наявність центрального персонажа, присутнього в кожній сюжетній лінії, відсутність експозиції – ознаки відкритої драми.

Лаконічною, зрозумілою й неймовірно важливою для досягнення художньої настанови письменниці є така теза: «Для Лесі Українки у фіналі важливо було зберегти потенціал розвитку, а не остаточно його замкнути. І тому навіть її закінченим творам властива художня цілісність без внутрішньої завершеності». Але справжньою сюжетною розв'язкою монографії слід уважати останній підрозділ четвертого розділу «“Драма інтенцій” як концептуальний чинник форми нон-фініто», що реалізується на «лексико-граматичному, змістовому, персонажному та структурному рівнях». Олександра Андріївна тлумачить термін «інтенція» і відповідно до поданої дефініції комплексно аналізує провідні образи та фінали драми «Адвокат Мартіан», драми-феєрії «Лісова пісня», але більшої уваги хотілося б приділити драмі «Йоганна, жінка Хусова».

Інколи в монографії простежуються дисертаційні штампи, невиправдані повтори думок, але завдяки завжди слушному апелюванню до тексту, взаємоузгодженості розділів між собою праця Олександри Андріївни легко сприймається. Зокрема невимушеній розмові з читачем сприяє спілкування через «питання – відповідь». Монографія Олександри Вісич стане потрібною студентам при осмисленні спадщини Лесі Українки і літератури раннього модернізму; у курсі теорії літератури, зокрема при опануванні художніх прийомів і теорії рецептивної естетики. Сподіваймося, що Олександра Андріївна ще порадує наукову спільноту монографічними працями, адже широта інтерпретаційних можливостей творів, відкритість науки загалом та високий рівень наукового мислення дослідниці цьому тільки сприяють.